

Słownik terminów

Analiza dyskursu (*discourse analysis*)

– badanie „mechanizmów, za sprawą których wizje świata, społeczeństwa, wydarzeń i wewnętrznych światów psychicznych są tworzone w ramach dyskursu” (Potter 2004, s. 202).

Analiza konwersacyjna (*conversation analysis*)

– podejście jakościowe, oparte na próbie opisu metod wykorzystywanych przez ludzi w celu stworzenia uporządkowanej interakcji – rozmowy. Pojęcie to pochodzi z pracy Harveya Sacksa (1992).

Analiza przypadków odchyleń (*deviant-case analysis*)

– w badaniach jakościowych polega na testowaniu czasowych hipotez przez odwoływanie się do „negatywnych” lub „niezgodnych” przypadków. Testowanie ma trwać do momentu, kiedy wszystkie dane mogą być włączone w obręb twojego wyjaśnienia.

Analiza treści (*content analysis*)

– analiza danych, zazwyczaj tekstów, realizowana przy wykorzystaniu podejścia systematycznego, z którym związane są procedury doboru próby, *kodowania* i liczenia.

Anegdotyzm (*anecdotalism*)

– mamy z nim do czynienia wówczas, gdy raporty badawcze wydają się zawierać zabawne historyjki lub anegdoty, ale przy tym nie są w stanie przekonać czytelnika o swojej naukowej wiarygodności.

Bramkarz (*gatekeeper*)

– osoba, która jest w stanie zapewnić dostęp do *terenu* bądź go odmówić.

CAQDAS

– komputerowa analiza danych jakościowych.

Dane niewywołane (*naturally occurring data*)

– dane mające źródło w sytuacjach, które pozostają niezależne od interwencji badacza.

Definicje operacyjne (*operational definitions*)

– definicje robocze umożliwiające pomiar pewnej *zmiennej*.

Deskrytory mało istotne dla wnioskowania (*low-inference descriptors*)

– utrwalają obserwację „w sposób tak konkretny, jak to tylko możliwe, zawierają na przykład dosłowne stwierdzenia ludzi, nie zaś rekonstruowaną w ogólnym zarysie treść wypowiedzi, gdyż mogłoby to prowadzić do skrzywienia powstającego raportu przez osobistą perspektywę badacza” (Seale 1999, s. 148) (zob. *rzetelność*).

Dźwignia (*leverage*)

– pojęcie wprowadzone przez Gary’ego Marxa (1997), opisujące sposoby znalezienia wielorakich możliwości upowszechnienia części badania.

Emocjonalizm (*emotionalism*)

– model badania społecznego, w którym podstawowe znaczenie ma zebranie danych pozwalających na uzyskanie autentycznego dostępu do ludzkich doświadczeń. Przedstawiciele emocjonalizmu faworyzują wywiad nieustrukturyzowany (zob. Gubrium, Holstein 1997).

Empiryczny (*empirical*)

– oparty na dowodach otrzymanych w wyniku prób i eksperymentów.

Empiryzm (*empiricism*)

– podejście, którego przedstawiciele wierzą, iż dowody dotyczące świata są niezależne od modeli lub pojęć.

Etnografia (*ethnography*)

– pojęcie to łączy w sobie dwa różne słowa: „etno” – lud oraz „grafia” – od czasownika pisać. Etnografia oznacza zatem naukowy opis grupy społecznej lub poszczególnych ludów.

Etnometodologia (*ethnometology*)

– badanie metod stosowanych przez lud lub jego uczestników. Nauka opisująca metody wykorzystywane przez ludzi w życiu społecznym. Etnometodologia nie jest swoistym rodzajem metodologii, lecz stanowi model teoretyczny.

Genealogiczny (*genealogical*)

– termin Foucaulta (1998, 2000), oznacza badanie sposobów ustrukturyzowania dyskursu w różnych okresach historycznych.

Grupy fokusowe (*focus groups*)

– dyskusja w grupie, dla której impulsu (tematów, pomocy wizualnych) zazwyczaj dostarcza badacz.

Grupa kontrolna (*control group*)

– grupa, do której nie skierowano żadnego impulsu, zastosowanego w przypadku innej grupy; grupa kontrolna wykorzystywana jest do celów porównawczych.

Hermeneutyka (*hermeneutics*)

– podejście skoncentrowane na interpretacji (wywodzi się ono z badań tekstów biblijnych).

Hipoteza (*hypothesis*)

– twierdzenie, które wymaga sprawdzenia, często oparte na naukowych przewidywaniach.

Idiomy (*idioms*)

– pojęcie stosowane przez Gubriuma i Holsteina (1997) do opisu pewnego zbioru analitycznych preferencji wobec określonych pojęć, stylów badawczych i pisarskich (zob. *model*).

Indukcyjność (*inductive*)

– opiera się raczej na badaniu określonych przypadków, niż daje się po prostu wyprowadzić z teorii.

Interakcjonizm (*interactionism*)

– teoria powszechnie stosowana w socjologicznych badaniach jakościowych, zakładająca, że nasze zachowanie i postrzeganie wywodzą się z procesów interakcyjnych z innymi ludźmi.

Kodowanie (*coding*)

– przypisywanie danych do teoretycznie zdefiniowanych kategorii w celu analizy.

Konstrukcjonizm (*constructionism*)

– model zachęcający badacza do skoncentrowania się na tym, jak określone zjawiska łączą się ze sobą, poprzez bliższe zbadanie poszczególnych zachowań.

Kontynuator (*continuer*)

– wypowiedź sygnalizująca słuchaczowi, że to, co właśnie powiedział, zostało zrozumiane i że powinien kontynuować.

Kultura (*culture*)

– rozpozsechniony zbiór przekonań, wartości i zachowań.

Metodologia (*methodology*)

– łączy się z wyborami przypadków, metod gromadzenia danych, form analizy danych, których dokonujemy na etapie planowania i realizacji przedsięwzięcia badawczego.

Modele (*models*)

– stanowią ogólną ramę oglądu rzeczywistości. Informują nas o tym, jaka jest rzeczywistość, jakie zawiera podstawowe elementy (ontologia) oraz co stanowi naturę wiedzy i jaki jest jej status (epistemologia).

Narracje (*narratives*)

– uporządkowanie historii (np. wyodrębnienie początku, środka i zakończenia; wątki i postaci), które nadaje jej znaczenie i spójność w formie odpowiedniej do potrzeb sytuacyjnych.

Narzędzie kategoryzacji przynależności (*member categorization device*)

– zbiór kategorii (np. dziecko, mamusia, ojciec=rodzina; kobieta, mężczyzna=pleć) oraz pewne zasady określające sposoby zastosowania tych kategorii.

Naturalizm (*naturalism*)

– model badawczy, w ramach którego dąży się do minimalizowania znaczenia wstępnych założeń w celu uchwycenia świata jednostek badanych zgodnie z ich pojęciami (Gubrium, Holstein 1997).

Normatywny (*normative*)

– typowy dla normy lub wartości; uświęcony zwyczajem.

Obserwacja uczestnicząca (*participant observation*)

– metoda, zgodnie z którą, chcąc zrozumieć świat, musisz zacząć w nim bezpośrednio uczestniczyć, nie zaś polegać na obserwacji na odległość. Metoda ta została doprowadzona do mistrzostwa przez pierwszych antropologów, ale wykorzystują ją również niektórzy *etnografowie*.

Odtwarzanie historii (*rewriting of history*)

– termin stosowany przez Harolda Garfinkla (2007) do opisanego mechanizmu, za sprawą którego autor każdej relacji w miarę upływu czasu odnajduje uzasadnienie dla wydarzeń z przeszłości.

Paradygmat (*paradigm*)

– rama pojęciowa (zob. *model*).

Paradygmatyczny (*paradigmatic*)

– termin używany w strukturalizmie na oznaczenie zbioru skrajnych *pojęć* lub działań, z których istnienie jednych podważa istnienie pozostałych (np. czerwone światło regulujące ruch uliczny).

Pary przyległych (*adjacency pairs*)

– kolejne działania, które połączone są w pary i ograniczają pole manewru rozmówcy (np. pytania i odpowiedzi).

Podejmowanie kolejki (*turn-taking*)

– sekwencyjny porządek aktu wypowiedzi (zob. *analiza konwersacyjna*).

Pojęcia (*concepts*)

– jasno określone koncepcje wyprowadzone z określonego *modelu*.

Pozytywizm (*positivism*)

– model procesu badawczego, w ramach którego przyjmuje się, że „fakty społeczne” istnieją niezależnie od działań zarówno uczestników, jak i badaczy.

Projektowanie odbioru (*recipient design*)

– praca przeznaczona dla określonych odbiorców (termin zaczerpnięty z analizy konwersacyjnej, w której jest stosowany do opisu, jak wszelkie działania domyślnie są konstruowane w ten sposób).

Próba, dobór próby (*sample, sampling*)

– procedura statystyczna prowadząca do wyłonienia przypadków mających stać się przedmiotem badania. Dobór próby spełnia dwie funkcje: pozwala na zdobycie pewności co do reprezentatywności próby, a ta z kolei pozwala na wskazanie szerszych powiązań.

Ramy (*frames*)

– zgodnie z koncepcją Ervinga Goffmana (1974) sposób, w jaki ludzie traktują rzeczy istotne i nieistotne określa ramy, poprzez które konstytuują się dane okoliczności.

Refleksyjność (*reflexivity*)

– termin pochodzący z *etnometodologii*, w której używany jest do opisu samoorganizującego charakteru wszystkich interakcji, a tym samym wskazuje, iż wszelkie działania uwzględniają swój własny kontekst. Pojęcie te jest błędnie wykorzystywane do przekazania wątpliwości samego badacza.

Relatywizm (*relativism*)

– pozycja wartościująca, w ramach której odmawia się przyjęcia jakiegokolwiek stanowiska, gdyż jesteśmy przekonani, że nic nie powinno podlegać krytyce, jako że wszystko zależy od konkretnego kontekstu.

Rzetelność (*reliability*)

– „stopień zgodności, w którym przypadki są przypisywane tej samej kategorii przez wielu obserwatorów lub przez jednego obserwatora w różnorodnych okolicznościach” (Hammersley 1992, s. 67) (zob. *trafność*).

Semiotyka (*semiotics*)

– nauka o znakach (począwszy od mowy ludzkiej, poprzez modę, a na alfabecie Morse’a skończywszy).

Sonadaż społeczny (*social survey*)

– metoda ilościowa łącząca się z badaniem licznej grupy osób, w wielu wypadkach przy wykorzystaniu kwestionariuszy.

Spółceństwo wywiadu (*interview society*)

– pojęcie stosowane przez Atkinsona i Silvermana (1997) na oznaczenie mechanizmów, za sprawą których wywiady stały się podstawowym medium pozwalającym zrozumieć, kim jesteśmy.

Spółeczny konstrukcjonizm (*social constructionism*)

– zob. *konstrukcjonizm*.

Struktura społeczna (*social structure*)

– pojęcie wykorzystywane w socjologii i antropologii do opisu rozwiązań instytucjonalnych przyjętych przez określone społeczeństwo bądź grupę (np. rodzina i struktury klasowe).

Strukturalizm (*structuralism*)

– model stosowany w antropologii, którego celem jest pokazanie, w jaki sposób pojedyncze przypadki powiązane są z ogólniejszymi formami społecznymi. Antropologia strukturalna wyrasta z francuskiej teorii społecznej i lingwistycznej początku XX wieku, której głównymi przedstawicielami byli Ferdinand de Saussure i Émile Durkheim. Widzieli oni w zachowaniu człowieka przejaw istnienia „społceństwa”, które działa jako „niewidzialna ręka” wywierająca przymus oraz kształtująca działania ludzkie.

Subkultura (*sub-culture*)

– zbiór przekonań, wartości i zachowań podzielany przez pewną grupę.

Syntagmatyczny (*syntagmatic*)

– określenie używane w semiotyce, odtworzenie porządku powiązania występujących elementów (np. następstwa kolorów w świetlnej sygnalizacji ulicznej).

Teoria formalna (*formal theory*)

– teoria łącząca odkrycia pochodzące z jednego środowiska z wieloma sytuacjami lub środowiskami.

Teoria rzeczowa (*substantive theory*)

– teoria poświęcona określonej sytuacji lub grupie. Może być wykorzystana w celu rozwinięcia *teorii formalnej*.

Teoria postmodernistyczna (*post-modern theory*)

– ruch interdyscyplinarny oparty na krytyce wszystkich *pojęć i paradygmatów*.

Teoria ugruntowana (*grounded theory*)

– termin stosowany przez Glasera i Straussa (1967) do opisu sposobu indukcyjnego wyrowadzenia ugruntowanych teoretycznie uogólnień z danych jakościowych.

Teorie (*theories*)

– zorganizowane zbiory pojęć definiujące i wyjaśniające pewne zjawisko.

Teren (*field*)

– środowisko lub miejsce, w którym przeprowadza się badanie *etnograficzne*.

Trafność (*validity*)

– „zakres, w którym wyjaśnienie rzeczywiście odzwierciedla zjawisko społeczne, do którego się odwołuje” (Hammersley 1990, s. 57). Odpowiedzią badaczy na trudności w kwestii trafności jest opis „uzasadnienia dla własnych wniosków” (Fielding, Fielding 1986, s. 12) (zob. *rzetelność*).

Triangulacja (*triangulation*)

– porównywanie różnego rodzaju danych (np. ilościowych i jakościowych) oraz odmiennych metod (np. obserwacji i wywiadów) dla sprawdzenia, czy potwierdzają się one wzajemnie.

Uczestnik (*member*)

– pojęcie stosowane przez Harolda Garfinkla (2007) w odniesieniu do jednostek biorących udział w życiu społeczeństwa. Jest to skrót od terminu „uczestnik życia społecznego” (zob. *etnometodologia*).

Układ preferencji (*preference organisation*)

– pojęcie pochodzące z analizy konwersacyjnej, wskazujące, że odbiorcy działań dostrzegają to, co powinni zrobić w następnej kolejności.

Uogólnienie (*generalizability*)

– zakres, w jakim wyniki pochodzące z jednego środowiska mogą być zastosowane do zjawisk bardziej ogólnych.

Wiarygodność (*credibility*)

– stopień pewności badacza, że to, co przedstawił, znajduje potwierdzenie w dowodach.

Wielka teoria (*grand theory*)

– termin stosowany przez C. Wrighta Millsa (2007) do opisu wysoce abstrakcyjnych spekulacji, które są słabo użyteczne lub też w ogóle nieprzydatne w badaniach.

Zmienna interweniująca (*intervening variable*)

– *zmienna*, która wywarła wpływ na wcześniej istniejące czynniki i wywrze na kolejne. Po wszechnie wykorzystywana jest w badaniach ilościowych dla ustalenia, które związki statystyczne mają charakter pozorny.

Zmienne (*variables*)

– czynniki, które zostały odizolowane od innych w celu zmierzenia związków między nimi; zazwyczaj opisywane w ramach badań ilościowych.